**Aluehallintoviraston mahdollisuus määrätä henkilö pakolliseen terveystarkastukseen**

**Lainsäädäntö**

Perustuslain (731/1999) 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Tartuntatautilain 8 §:n mukaan aluehallintovirasto sovittaa yhteen ja valvoo tartuntatautien torjuntaa alueellaan. Aluehallintovirasto valvoo, että sairaanhoitopiirien kuntayhtymät ovat varautuneet alueellisesti terveydenhuollon häiriötilanteita varten. Aluehallintovirasto valvoo torjuntatyön säännösten mukaista toteuttamista sekä kansallisten suunnitelmien ja sosiaali- ja terveysministeriön päätösten toimeenpanoa. Aluehallintovirastossa on oltava virastoon virkasuhteessa oleva tartuntataudeista vastaava lääkäri. Saman pykälän 3 momentin mukaan Aluehallintoviraston ja sen toimialueen sairaanhoitopiirien kuntayhtymien on tehtävä yhteistyötä tartuntatautien torjunnassa. Aluehallintovirasto tekee tässä laissa säädetyt hallinnolliset päätökset käyttäen hyväksi sairaanhoitopiirin kuntayhtymän, erityisvastuualueen ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen asiantuntemusta.

Tartuntatautilain 14 §:n mukaan kunnan on järjestettävä yleisiä rokotuksia ja terveystarkastuksia tartuntatautien ehkäisemiseksi. Rokotukseen tai terveystarkastukseen osallistuminen on vapaaehtoista

Tartuntatautilain 15 §:n 1 momentin mukaan aluehallintovirasto voi määrätä järjestettäväksi toimialueensa jollakin paikkakunnalla tai tietyssä työpaikassa, laitoksessa, kulkuneuvossa tai vastaavassa paikassa oleskeleville terveystarkastuksen, jos tarkastus on yleisvaarallisen tartuntataudin leviämisen estämiseksi tarpeen. Terveystarkastukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Saman pykälän 2 momentin mukaan terveystarkastuksen suorittaa lääkäri tai asianmukaisen koulutuksen saanut muu terveydenhuollon ammattihenkilö lääkärin valvonnassa. Tarkastuksen osana voidaan ottaa välttämättömiä näytteitä ja tehdä muu tutkimus, josta ei aiheudu merkittävää haittaa tutkittavalle.

Tartuntatautilain 16 §:n mukaan aluehallintovirasto voi päättää, että 14 ja 15 §:n mukaiseen terveystarkastukseen osallistuminen on pakollista, jos se on yleisvaarallisen tartuntataudin tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi välttämätöntä.

Tartuntatautilain 90 §:n mukaan tässä laissa tarkoitettuun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen.

Tartuntatautilain 91 §:n mukaan 16 §:ssä tarkoitetun päätöksen voi panna täytäntöön heti muutoksenhausta huolimatta.

**Hallituksen esitys (13/2016 vp.)**

Tartuntatautilakia koskevan hallituksen esityksen (13/2016) säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan 8 §:n osalta muun muassa, että aluehallintoviraston tehtävät ehdotetaan säädettäväksi voimassa olevaa lakia vastaavasti. Viraston rooli painottuisi valtakunnallisten linjausten ja päätösten toimeenpanon yhteensovittamiseen ja valvontaan. Aluehallintovirasto vastaisi yhdessä sairaanhoitopiirien kuntayhtymien kanssa alueellisesta varautumisesta terveydenhuollon

häiriötilanteisiin. Aluehallintovirastoissa työskentelee useita lääkäreitä, ja ehdotuksen mukaan joku näistä nimettäisiin tartuntatautien valvonnasta vastaavaksi lääkäriksi, jolloin paneutuminen tehtäväalueeseen varmistuisi. Tämä on tärkeää, koska aluehallintovirasto voi joutua tekemään merkittäviä yksilöä koskevia ja kansanterveyteen vaikuttavia päätöksiä. Tartuntatautien valvonnasta vastaavan lääkärin olisi oltava virkasuhteinen.

Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan 15 §:ää koskien, että voimassa olevan lain mukaan aluehallintovirasto voi järjestää jollakin paikkakunnalla tai tietyssä työpaikassa, laitoksessa, kulkuneuvossa tai vastaavassa paikassa oleskelevalle pakollisen terveystarkastuksen, jos se on tarpeen yleisvaarallisen tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi. **Koska pakkotoimia ei pitäisi käyttää, jos asia on hoidettavissa vapaaehtoisella pohjalla yhteisymmärryksessä henkilöiden kanssa, ehdotetaan, että kohdennettu terveystarkastus säädetään ensisijaisesti vapaaehtoiseksi.** Momentti ehdotetaan pidettäväksi muutoin ennallaan. Lisäksi todetaan, että tarvittaessa asiantuntija-arvioon perustuvia terveystarkastusten kohderyhmiä voisivat olla esimerkiksi suuren tartuntatautiriskin maista tulevat opiskelijat ja muut henkilöt, joiden rokotussuoja on puutteellinen tai joiden voidaan perustellusti epäillä kantavan tai sairastavan helposti leviävää, muulle väestölle terveysriskin aiheuttavaa vakavaa tartuntatautia kuten tuberkuloosia. Terveystarkastusten sisällöstä tarvittavine tutkimuksineen ja rokotuksineen tulisi päättää kohderyhmän ja tartuntataudin leviämisen uhan mukaan. Tarttuvat taudit eivät tunne rajoja, ja lisääntyvä liikkuvuus voi nopeuttaa tarttuvien tautien leviämistä. Tästä johtuen tarttuvien tautien torjunnasta vastaavien toimijoiden tulee vastata uusiin haasteisiin viivytyksittä ja toimia joustavasti. Tartuntatautien leviämistä voidaan parhaiten ehkäistä toteamalla ne ajoissa ja hoitamalla todetut taudit nopeasti siten, etteivät sairastuneet enää tartuta.

16 §:n osalta hallituksen esityksen säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että voimassa olevan lain mukaan aluehallintovirasto voi määrätä pakollisen terveystarkastuksen. Vaikka 14 tai 15 §:n mukainen terveystarkastus ehdotetaan toteutettavaksi ensisijaisesti vapaaehtoisesti yhteisymmärryksessä henkilön kanssa, **henkilön kieltäytyessä tutkimuksesta on edelleen oltava mahdollisuus tehdä päätös, että terveystarkastus on pakollinen, jos tutkimus on yleisvaarallisen tartuntataudin tai perustellusti sellaiseksi epäillyn tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi välttämätön**. Pakollisesta terveystarkastuksesta ehdotetaan säädettäväksi erillisessä pykälässä. Pakollinen terveystarkastus olisi mahdollinen myös yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi.

Nähdäksemme tartuntatautilain 16 §:n sanamuoto ei ole yksiselitteinen siltä osin, tarkoitetaanko säännöksessä yksilöpäätöstä vai yleisempää niin sanottua massapäätöstä. Hallituksen esityksen 15 ja 16 §:iä koskevien yksityiskohtaisten perustelujen valossa vaikuttaa kuitenkin selvältä, että lakia on pyritty muuttamaan aiempaan verrattuna niin, että terveystarkastukseen osallistuminen olisi lähtökohtaisesti vapaaehtoista, mutta henkilön kieltäytyessä siitä, voitaisiin hänelle tehdä päätös sen pakollisuudesta, mikäli se on välttämätöntä tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi. Mikäli 16 §:n mukainen päätös voitaisiin tehdä kerralla suurelle joukolle, mikä merkitys tällä ensisijaisella vapaaehtoisuudella olisi? Aloitettaisiinko terveystarkastus esimerkiksi koneelliselle ihmisiä vapaaehtoisena ja kun mahdollisesti joku siitä kieltäytyy, päätös pakollisesta terveystarkastuksesta tehtäisiin kaikille? Tämä ei vaikuta tarkoituksenmukaiselta.

On tuotu esiin, että hallituksen esityksen (13/2016) sivulta 26 taloudellisten vaikutusten arviointia koskevasta luvusta ilmenee, että tartuntatautilain 16 §:n mukaiset päätökset voisivat olla yleisiä päätöksiä. Vuoden 2016 hallituksen esityksen sanamuoto on tältä osin tarkalleen: ”Voimassa olevan lain mukaan aluehallintoviraston päätöksellä voidaan määrätä terveystarkastuksia paikkakunnalla oleskeleville kohderyhmille. Lain 15 §:ssä ehdotetaan tämän harkinnanvaraisen oikeuden pitämistä

ennallaan. Tarkastuksen pakollisuudesta säädettäisiin lain 16 §:ssä. Vapaaehtoisten terveystarkastusten kohderyhmiä voisivat joissakin kunnissa jo toteutettavan käytännön lailla olla esimerkiksi suuren riskin maista tulevat opiskelijat ja muut henkilöt, joiden rokotussuoja on puutteellinen tai joiden voidaan perustellusti epäillä kantavan tai sairastavan helposti leviävää, väestölle terveysriskin aiheuttavaa vakavaa tartuntatautia.” Siitä, millainen päätöksentekoprosessi ehdotetun lain 16 §:n mukaiseen pakolliseen terveystarkastukseen määräämiseen liittyy ei käsityksemme mukaan ilmene edellä kuvatusta kohdasta.

On myös tuotu esiin, että vuoden 2016 hallituksen esityksessä todetaan rikoslain muuttamisen osalta, että tartuntatautilain mukaan tartuntatautien vastustamistyö kuuluu viranomaisille, joiden tulee järjestää tartuntatautien ehkäisytyö ja antaa siihen kuuluvia päätöksiä. Terveysviranomaisen toimivaltansa rajoissa antamassa päätöksessä yleisvaarallisen tartuntataudin leviämisen estämiseksi asetetun velvollisuuden rikkomisesta rangaistaisiin terveydensuojelurikkomuksena. Viranomaisten antamat yleiset päätökset voivat koskea esimerkiksi tietyin edellytyksin toimeenpantavaa yleisvaarallisen tartuntataudin leviämisen estämiseksi tarpeellisia pakollisia terveystarkastuksia. Kyseinen kohta vastaa pitkälti rikoslain muuttamista koskevan hallituksen esityksen (HE 17/2001) perusteluja, mutta siitä on poistettu maininta rokotuksista. Siihen aikaan, kun vuoden 2001 esitys on laadittu, on ollut voimassa vanha tartuntatautilaki (58/1986), jonka 13 §:n mukaan lääninhallitus on voinut määrätä järjestettäväksi läänin jollakin paikkakunnalla tai tietyssä työpaikassa, laitoksessa, kulkuneuvossa tai vastaavassa paikassa oleskeleville pakollisen terveystarkastuksen, jos tarkastus on yleisvaarallisen tartuntataudin leviämisen estämiseksi tarpeen. Tällöin laissa on siis ollut kirjaus kohdennetun pakollisen terveystarkastuksen määräämisestä. Vuoden 2016 uudistuksessa lakiin on kuitenkin nimenomaisesti sisällytetty lähtökohta terveystarkastuksen vapaaehtoisuuden ensisijaisuudesta. Samalla rikoslakiin tehdyn muutoksen perusteluissa tätä muutosta ja sen vaikutusta päätöksentekoprosessiin ei ole pohdittu.

Vaikka aluehallintovirasto antaisi tartuntatautilain 16 §:n mukaan määräyksen terveystarkastuksen pakollisuudesta ja terveystarkastuksen sisällöstä päättäisi lääkäri, on kyse potentiaalisesti henkilön fyysiseen koskemattomuuteen ja siten hänen perusoikeuksiinsa voimakkaasti puuttuvasta määräyksestä. Perusoikeuksien rajoittamisen edellytyksenä on muun muassa, että rajoittaminen perustuu lakiin ja perusoikeusrajoitus on laissa tarkkarajainen ja riittävän täsmällisesti määritelty. Sääntelyn tarkkuuden ja täsmällisyyden kannalta on tärkeää, että laista ilmenee riittävän selkeästi kuka on oikeutettu käyttämään rajoitusvaltuuksia, mitä valtuuksia käytettäessä saadaan tehdä ja miten silloin on meneteltävä. Lisäksi perusoikeusrajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi ja muutenkin suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Perusoikeuden rajoitus on sallittu vain, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin. Ottaen huomioon edellä mainitut seikat ja muut perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset käsityksemme on, että tartuntatautilain 16 §:n mukainen päätös tulisi tehdä yksilöllisesti ja yksilölliseen harkintaan perustuen sellaiselle henkilölle, joka kieltäytyy osallistumasta tartuntatautilain 14 §:n tai 15 §:n mukaiseen terveystarkastukseen. Päätöksen edellytyksenä on myös, että se on välttämätön yleisvaarallisen tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi.

Lisäksi on syytä huomata, että että sosiaali- ja terveysministeriön aluehallintovirastoille koronavirusepidemian aikana antamissa ohjauskirjeissä ei ole tuotu esiin, että tartuntatautilain 16 §:n mukaiset päätökset olisi mahdollista tehdä niin kutsuttuina massapäätöksinä. Sen sijaan prosessia on kuvattu nimenomaan siitä lähtökohdasta, että henkilön kieltäytyessä tartuntatautilain 14 §:n tai 15 §:n mukaisesta terveystarkastuksesta, on aluehallintoviraston mahdollista määrätä hänet osallistumaan pakolliseen terveystarkastukseen **yksilöpäätöksellä.**